

Trablusgarp'ta Nâka Camii ve içinden bir görünüşü

İtalya'ya karşı savaştı. Trablusgarp 1943 yılına kadar İtalyan işgali altında kaldı. İtalya egemenliği döneminde klasik Arap şehri görünüşündeki eski şehrin doğusunda ondan tamamen farklı modern bir şehir kuruldu. Ardından 1951'de bağımsızlık ilân edilinceye kadar İngiltere'nin kontrolüne girdi. Akdeniz sahilleri oldukça verimli olan Trablusgarp'ta ziraat da gelişmişti. Osmanlı idaresinin son dönemlerinde 6.694.000 hurma ağacı, 321.557 zeytin ağacı, 40.000 incir ağacı vardı. 1881'de Trablusgarp-İstanbul arasında telgraf hattı döşendi. Bunu 1882'de deniz altından Malta'ya kadar bir başka telgraf hattı izledi. Daha sonra vilâyet merkezinden Garyân, Fesato, Nâlût, Zâviye, Uceylât, Züvâre, Humus, Zilteyn, Mısrâte, Mıslâte, Tarhuna ve Urfella'ya telgraf hatları çekildi.

BİBLİYOGRAFYA :

Vâkîdî, *Fütûhu İfrîkiyye*, Tunus 1966, I-II, tür.yer.; İbn Abdülhakem, *Fütûhu Mısr* (nşr. Muhammed el-Huceyri), Beyrut 1416/1996, s. 295-296; Belâzürî, *Fütûh* (Fayda), s. 324; Ali-Ahmed Nuri, *Trablusgarb, Bingazi, Fizan'a Dair Mâlûmat*, İÜ Ktp., TY, nr. 5002, s. 28-29; *Trablusgarb ve Bingazi'de Erkân-ı Harp Zeki ve Fuzad Beyler Tarafından Yapılan Erkân-ı Harbiyye Seyahati Hakkında Rapor*, İÜ Ktp., TY, nr. 8897, s. 59; Ömer Subhi, *Trablusgarb ve Bingazi ile Sahrâ-yı Kebîr ve Sudan Merkezi*, İstanbul 1307, s. 12-13; Sadık el-Müeyyed, *Afrika Sahrâ-yı Kebirinde Seyahat: Bir Osmanlı Zabıtının Büyük Sahrâ'da Seyahati* (haz. H. Bostan – N. Omaç), İstanbul 2008, tür.yer.; Ahmed Bek en-Nâib el-Ensârî et-Trablusî, *el-Menhelü'l-azb fi târihi Tarâblusgarb*, İstanbul 1317, s. 8-174; Abdülkâdir Câmî, *Trablusgarp'tan Sahrâ-yı Kebîre Doğru*, İstanbul 1326, tür.yer.; Ebû'l-Muzaffer Receb, *Trablusgarb Ahvâli: Yeni Dünya*, İstanbul 1327, s. 5, 10-11; Hasan Sâfi, *Trablusgarb Tarihi*, İstanbul 1328, tür.yer.; *Devlet-i Alîyye-i Os-*

mânîyye Salnâmesi, İstanbul 1329, s. 700-707; Mahmud Naci – Mehmed Nuri, *Trablusgarb*, İstanbul 1330; Aziz Samih İlter, *Şimali Afrika'da Türkler*, İstanbul 1937, II, 185-256; Celâl Tevfik Karasapan, *Libya, Trablusgarb, Bingazi ve Fizan*, Ankara 1960, s. 70; Abdurrahman Çaycı, *Büyük Sahrâ'da Türk-Fransız Rekabeti (1858-1911)*, Erzurum 1970, tür.yer.; R. Mantran, "la Libye des origines à 1912", *la Libye nouvelle rupture et continuité*, Paris 1975, s. 15-26; a.mlf., "Karamanlı", *DİA*, XXIV, 451-453; P. Audibert, *Libye*, Paris 1978, tür.yer.; Abdulvâhid Dhanûn Tâhâ, *The Muslim Conquest and Settlement of North Africa and Spain*, London-New York 1989, bk. İndeks; Nadir Özkuyumcu, *Fethinden Emevîlerin Sonuna Kadar Mısır ve Kuzey Afrika: 18-132/639-750* (doktora tezi, 1993). MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 67-69; Ali Rıza Seyfî, "Trablusgarb Donanmasızlıktan Yanıyor", *Donanma*, sy. 17, İstanbul 1329, s. 1528-1541; Hıfzı, "Osmanlı Afrikası", a.e., sy. 20 (1329), s. 1817-1825; Ahmet Kavas, "Büyük Sahrâ'da Gat Kazasının Kurulması ve Osmanlı-Tevank Münasebetleri", *İslâm Araştırmaları Dergisi*, sy. 3, İstanbul 1999, s. 171-196; a.mlf., "Libya", *DİA*, XXVII, 174-179; Ettore Rossi – [Cengiz Orhonlu], "Trablus", *İA*, XII/1, s. 445-452.

AHMET KAVAS

TRABLUSÎ, Alâeddin

(علاء الدين الطرابلسي)

Ebû'l-Hasen Alâüddin Ali
b. Halil et-Trablusî
(ö. 849/1445'ten sonra)

Hanefî fıkıh âlimi.

Trablusşam'da doğdu. Hayatına dair kaynaklarda bilgi yoktur. Sultan II. Murad'a ithaf ettiği *el-İstîğnâ*' adlı eserinin başında Kudüs kadısı olduğu belirtilmekte, Kâtib Çelebi 844 (1440) yılında vefat ettiğini kaydetmektedir (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1745). Ancak *el-İstîğnâ*'ın sonunda eserin 849

yılı Receb ayında (Ekim 1445) Edirne'de yazıldığı belirtilmesi müellifin bu tarihten sonra öldüğünü göstermektedir. Trablusî, özellikle "edebü'l-kâdî" türündeki kitapların en mükemmel örneklerinden biri kabul edilen, gerek muhtevası gerekse sistematığı sebebiyle büyük ilgi gören *Mu'inü'l-hükkâm* adlı eseriyle tanınmıştır.

Eserleri. 1. Mu'inü'l-hükkâm fî mâ yetereddü beyne'l-şâşmeyni mine'l-aşkâm. Yargılama hukukunun önemi, konusu ve temel esasları, beyineler ve siyâset-i şer'iyye olmak üzere üç bölüme, her bölüm de çeşitli alt başlıklara ayrılmıştır. Müellif mukaddimede yargılama ilminin diğer ilimlerden farkına ve önemine işaret etmiş, insanların hukukunu doğrudan ilgilendirmesi dolayısıyla bu ilmin fıkıhın en hassas dallarından biri olduğunu ifade etmiştir. Daha önce bu alanda yazılan kitaplarda eksiklikler bulunduğunu ve kitabını bunları gidermek amacıyla kaleme aldığını, yargılama hukukunun inceliklerini tesbit ederek çetin meselelerini çözüme kavuşturmaya çalıştığını belirtmiştir. Hanefî fıkıhının esas alındığı *Mu'inü'l-hükkâm*'da mezhep içi ihtilâflara değinildiği gibi bazı yerlerde Şâfiî ve Mâlikî mezheplerinin ve nâdiren Hanbelîler'in görüşleri de kaydedilmiştir. Çeşitli eserlerden faydalanan müellif Şâfiîler'den Sirâcüddin Ömer b. Reslân el-Bulkinî, Takıyyüddin es-Süb-kî, Ahmed b. Mûsâ b. Nasr el-Hûyî ed-Dimaşki (*el-Âli'r-rütbe fi aşkâmi'l-hisbe*); Mâlikîler'den Şehâbeddin el-Karâfî (*ez-Zâhire, el-lhkâm fi temyizi'l-fetâvâ 'ani'l-aşkâm*), Kurtubî (*Tefsîr*), Ebû Bekir İbnü'l-Arabî (*Aşkâmü'l-Ku'ân*); Hanbelîler'den İbn Kayyim el-Cevziyye gibi âlimlere atıflarda bulunmuştur. Günümüze birçok nüshası ulaşan *Mu'inü'l-hükkâm*'ın çeşitli baskıları yapılmıştır (Bulak 1300; kenarında Lisânüddin İbnü's-Şihne'nin *Lisânü'l-hükkâm* adlı eseri ile birlikte: Kahire 1310, 1393/1973). **2. el-İstîğnâ' fi şerhi'l-Vikâye.** Kâtib Çelebi *Keşfü'z-zunûn*'da bir yerde (II, 2021) Alâeddin et-Trablusî'nin Burhânüş-şeria Mahmûd b. Ubeydullah el-Mahbûbî'nin *Vikâyetü'r-rivâye* adlı eserine bir şerh yazdığını söyler. Diğer birkaç yerde ise *Mu'inü'l-hükkâm*'a ait bir yazmanın üzerine eserin *el-Vikâye*'ye *el-İstîğnâ*' adlı bir şerh yazan Alâeddin Ali Esved'e nisbet edildiğine dair bir not düşüldüğü (*a.g.e.*, II, 1745), Kınalızâde Ali Efendi'den naklen, *el-İstîfâ*' adlı bu şerhin ona değil Hüsameddin el-Küsec'e (Kösec) ait olduğu ve *el-Küseciyye* diye adlandırıldığı (*a.g.e.*, II, 1522, 1745), *Mu'inü'l-hükkâm* müellifinin *el-İstîfâ*' adlı *el-Vikâye* şerhi bulunduğu ve müellifi Hüsameddin el-Kü-

TRABLUSİ, Alâeddin

sec'den dolayı *el-Kûseciyye* diye anıldığı (a.g.e., II, 2024) şeklinde birbirine çelişen bilgiler vermektedir. Alâeddin Ali Esved'in *el-Vikâye*'ye yazdığı şerhin adı *el-İnâye* olup *Mu'inü'l-hükkâm* adlı bir eseri mevcut değildir. Hüsameddin el-Kûsec hakkında Kınalızâde'nin *Tabakât*'inde, *Şekâ'îk* ve zeyilleriyle diğer belli başlı kaynaklarda bilgi bulunamamıştır. *el-İstiğnâ*'in müellif nüshasıyla karşılaştırılan Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlı (Fâtih, nr. 1889) bir nüshasının başında yazar adı Ali b. Halîl et-Trablusî şeklinde açıkça belirtildiği gibi *Mu'inü'l-hükkâm*'in sonunda da (s. 244) kendisine ait *el-Vikâye* şerhine işarette bulunulmuştur. Süleymaniye Kütüphanesi kayıtlarında (Yenicami, nr. 455) Alâeddin et-Trablusî'ye nisbet edilen *Teşnîfü'l-mesma' fî şerhi'l-Mecma'* adlı eser Ahmed b. Muhammed b. Şa'bân et-Trablusî'ye (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1600; Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, I, 269), *el-Mukaddimetü'l-'Alâ'iyye fî ma'rifeti tecvidi'l-Kur'ân* ise (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 69) Ali b. Muhammed et-Trablusî'ye (Brockelmann, *GAL, Suppl.*, II, 452; Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, II, 384, 528) aittir.

BİBLİYOGRAFYA :

Alâeddin et-Trablusî, *Mu'inü'l-hükkâm*, Kahire 1310, s. 2-3, 244; a.mlf., *el-İstiğnâ*, Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 1889, vr. 1^b, 352^b; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1522, 1600, 1745, 2021, 2024; Serkis, *Mu'cem*, II, 1236; Brockelmann, *GAL*, II, 98-99; *Suppl.*, II, 91; *Hediyetü'l-'ârifin*, I, 732; *Fihrisü'l-kütübü'l-mevcûde bi'l-Mektebeti'l-Ezheriyye*, [baskı yeri yok] 1365/1947 (Matbaatü'l-Ezher), II, 273-274; Ömer Rızâ Kehhâle, *el-Müntehab min mahtûâtü'l-Medineti'l-münevver*, Dımaşk 1393/1973, s. 33; a.mlf., *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, Beyrut 1414/1993, I, 269; II, 384, 439, 528; M. Ahmed Dermika, *Kuđâtü's-şer' ve'l-iftâ' fî Tarâblusi'l-feyhâ' 'abre'l-uşur*, Trablus 1416/1996, s. 155; Ahmet Özel, *Haneî Fıkıh Alimleri*, Ankara 2006, s. 99-100. ABDULLAH KAHRAMAN

TRABLUSİ, Burhâneddin

(bk. SİBT İBNÜ'L-ACEMİ).

TRABLUSİ, Burhâneddin

(برهان الدين الطرابلسي)

Burhânüddin İbrâhîm b. Mûsâ b. Ebî Bekr b. Ali et-Trablusî ed-Dımaşkı (ö. 922/1516)

Hanefî fakihi.

853 (1449) yılında Trablusşam'da doğdu. Şam'da aralarında Kâdilkudât Şerefeddin İbn İd'in (Mûsâ b. Ahmed el-Aclûnî ed-Dımaşkı) bulunduğu bir grup âlim-

den ders okudu. Ardından kadılık görevine tayin edilen bu hocası ile birlikte gittiği Kahire'ye yerleşti. Müeyyidiyye'de Şeyh Selâhaddin et-Trablusî'ye mülâzemet etti. Şeyh Selâhaddin, Eşrefiyye meşihatına tayin edildikten sonra da ondan ayrılmadı. Ayrıca Şemseddin es-Sehâvî, Osman b. Muhammed ed-Diyemî, Sünbâtî gibi hocalardan ders aldı ve Hanefî fıkında önde gelen âlimlerden biri oldu. İlmî birikimi ve saygın kişiliği yanında Türkçe bilmesi dolayısıyla Memlük yöneticileri katında önemli bir yer edindi ve Kaçmâziyye Medresesi'nin meşihatına getirildi. Yetiştirdiği talebeler arasında Şehâbeddin İbnü's-Şelebî (Ahmed b. Yûnus el-Misrî), Muhibbüddin Muhammed et-Türkmânî, Zeynüddin Ömer es-Sâidî, Radyüüddin Muhammed b. Muhammed el-Evcâkî anılmaktadır. Onun mezhepteki yetkinliğini ifade etmek için kaynaklarda imam ve allâme gibi unvanlar yanında "en-Nu'mânü's-sânî" (ikinci Ebû Hanîfe) tabiri de kullanılmıştır. 915 (1510) yılında hacca giden Trablusî, bir müddet Mekke'de mücâvir kaldıktan sonra döndüğü Kahire'de 14 Zilkade 922 (9 Aralık 1516) tarihinde vefat etti ve Karâfe Kabristanı'na defnedildi.

Eserleri. 1. *el-İs'âf fî ahkâmi'l-evkâf*. Hassâf ve Hilâl b. Yahyâ er-Re'y'in *Ahkâmü'l-vakf* adlı kitaplarındaki bilgiler kısaltılıp ilâvele yapılmak suretiyle telif edilmiştir. Trablusî, Hassâf'ın eserinin vakıf ahkâmı konusunda temel bir eser olduğunu, fakat tekrarlar, ayrıntılar ve çok sayıdaki bölüm dolayısıyla hacminin arttığını, bu kitaptaki temel bilgileri ve burada olmayıp Hilâl b. Yahyâ'nın eserinde bulunan mâlûmatı ihtiva edecek şekilde eseri ihtisar edip birçok meseleyi eklemek suretiyle yeniden düzenlediğini belirtir. Vakıf ahkâmına dair daha önce yazılan kitaplardaki bilgileri derli toplu şekilde vermesi, tertibinin güzelliği, dilinin sadeliği, müftâbih görüşleri esas alması gibi sebeplerle çok tutulan ve çok sayıda yazma nüshası günümüze ulaşan *el-İs'âf*'in çeşitli baskıları yapılmıştır (Bulak 1292; Kahire 1320; Beyrut 1401/1981; Mekke 1986). Eser, Benoît Adda ve Elias D. Ghaliounghi tarafından *Droit musulman, le wakf* adlı kitap içinde (Alexandria 1893) kısmen Fransızca'ya tercüme edilmiştir. Emel Muhammed Selâme el-Adâliyye, Ürdün Üniversitesi'nde yüksek lisans tezi olarak eseri neşre hazırlamıştır (Amman 1993). 2. *Mevâhibü'r-rahmân fî mezhebi'n-Nu'mân*. İki cilt halindeki bu eser (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 1226) Muzafferüddin İbnü's-Sââtî'nin *Mecma'u'l-bahreyn*'inin metodu ile yazılmış ve müellifi tarafından *el-Burhân şerhu Mevâhibü'r-rahmân* adıyla şerhedilmiştir (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 1840; Serez, nr. 690; Yenicami, nr. 478; iki eserin yazma nüshaları için ayrıca bk. Brockelmann, *GAL, Suppl.*, II, 94-95).

BİBLİYOGRAFYA :

Burhânedin et-Trablusî, *el-İs'âf fî ahkâmi'l-evkâf*, Beyrut 1401/1981, s. 5-6; Sehâvî, *ed-Dev'ü'l-lâmi'*, I, 178; V, 140; X, 179; Abdülkâdir el-Ayderûsî, *en-Nürü's-sâfir 'an ahbâri'l-kâmi'l-'âşir* (nşr. Mahmûd el-Arnaût v.dğr.), Beyrut 2001, s. 162; Gazzî, *el-Kevâkibü's-sâ'ire*, I, 112; *Keşfü'z-zunûn*, I, 85; II, 1895; Tûnekî, *Mu'cemü'l-muşannifin* (nşr. Sıddîk Kemâl el-Mekkî), Beyrut 1344/1925, IV, 454-455; Serkis, *Mu'cem*, II, 1235; Brockelmann, *GAL*, II, 101; *Suppl.*, II, 94-95; *Fihrisü'l-kütübü'l-mevcûde bi'l-mektebeti'l-Ezheriyye*, [baskı yeri yok] 1365/1947, II, 99; *Hediyetü'l-'ârifin*, I, 25; Temimî, *et-Tabakâtü's-seniyye*, I, 243-244; J. Schacht, *An Introduction to Islamic Law*, Oxford 1964, s. 264; a.e.: *İslâm Hukukuna Giriş* (trc. Mehmet Dağ - Abdülkâdir Şener), Ankara 1977, s. 293; Ahmet Özel, *Haneî Fıkıh Alimleri*, Ankara 2006, s. 116; a.mlf., "et-Tarâblusî, Burhânüddin", *Mv.ACÜ*, XVIII, 427-428; *Mu'cemü'l-mahtûâtü'l-mevcûde fî mektebâti İstânbül ve Ânâşûlî* (haz. Ali Rıza Karabulut) [baskı yeri ve tarihi yok], I, 49.

ABDULLAH KAHRAMAN

TRABLUSŞAM

(طرابلس الشام)

Lübnan'da
tarihî bir liman şehri.

Lübnan'ın kuzey kıyılarında günümüzdeki Suriye sınırlarına yakın bir noktada Kâdişâ (Ebûali) adlı küçük bir akarsu vadisinde ve onun denize döküldüğü yerdeki tepelik alan üzerinde kurulmuştur. Şehrin adı Grekçe Tripolis'ten gelir. Arapça kaynaklarda Tarabulus / Atrabulus şeklinde kaydedilir. Fenikeliler tarafından kurulan şehrin ilk adı konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmektedir. Grek idaresi döneminde üç mahalleden ibaret bir yerleşim birimi olması dolayısıyla "üç şehir" mânasındaki Tripolis adını aldığı belirtilmektedir. Bu üç yerleşim birimi bölgeye gelen Surlular, Saydalılar ve Ervâdlılar tarafından iskân edilmişti. Şehrin kuruluş tarihiyle alakalı kesin bilgiler bulunmamakla birlikte arkeolojik kanıtlar milâttan önce VIII-VII. yüzyıllara kadar gider. Bir müddet Pers hâkimiyetinde kalan şehir, kaynaklarda ilk defa milâttan önce 351 yılı civarında önemli bir Fenike şehri diye kaydedilir; ayrıca Büyük İskender'in milâttan önce 333'teki İssos savaşı vesilesiyle de ismi geçer. Milâttan